

**Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1943-08-01, iš
Štuthofo - į Vilnių**

Adresse

Adresse[:]

Prof. Dr. Balys Sruoga
Lager Stutthof b/Danzig
Block VIII E

Stutthof, d. 1 August

Vanduk! Deine Postkarte von 21 Juli habe ich bekommen, also ein Brief ist unterwegs verschwunden (von vorigen Woche). Am vorigen Donnerstag habe ich auch ein Paket bekommen, - also, die Paketen sind alle hier - in ordnung. Gute Vanduk! Ich freue mich sehr über jede Sache im Paket, - ich weiss mit welchen Gefühlen Du alles vorbereitet hast. Zugleich bin ich traurig: ich weiss, das jeder Stück von Lebensmitteln ist von Deinem und Dalias Mund weggenommen. Du sollst mir nicht so viel schicken, - mehr für sich halten, - ich werde auskommen! Gute Vanduk!

Ich habe ein nettes Brief von Valiukėnas bekommen (auch v. 21 Juli). Also, es wird früher oder später Emigration kommen. Zum Teufel! Wenn werde ich in Deutschland bleiben müssen, ich muss eine Bescheinigung aus der Universität, oder, besser, aus der Aufklärungsverwaltung haben, dass ich arbeite eine Universitäts Arbeit. Ohne solcher Bescheinigung irgendwelcher Arbeitsamt kann mich in jede Fabrik einpacken, wo ich mit meiner Gesundheit nicht lange aushalten werde. In vorigen Jahre habe ich verschiedene Themen vorgelegt, - ich weiss nicht, welche du ausgewählt hast. Also, in der Bescheinigung soll auch Themen genau genannt werden. In Dresden es wäre besse wohnen, als in Berlin. Bloss meine Nerven sind so zerrissen, dass ich zur Zeit arbeitsunfähig bin, - wie werde ich meine Universitäts Arbeit machen? Aber diese Bescheinigung ist mir unbedingt notwendig. Bei uns ist sehr heiss, insbesondere in unseren Schreibstube, wo ich arbeite, aber es ist schon fast 3 Woche, als wir schon keine Möglichkeit haben zum Seebad gehen, - wir sind da nur vier Mal gewesen.

Gute Vanduk! Verzeihe mir, dass Du soviel Sorgen für mich hast, aber Du weisst doch gut, dass ich ganz unschuldig bin, - dass meine Verhaftung ist wie ein Ziegel von dem Dach auf dem Kopf gefallen. Küsse unsere liebe Dalia, grüsse den Vater und Nachbarn. Für Deine Sorgen vielleicht werde ich können früher oder später bessere Dankbarkeit zu bringen. Lebe wohl, mein gute Vanduk! Küsse Dalia!

Dein Baliukas [1r] // [1v] //

Adresas:

Prof. dr. Balys Sruoga

Stutthof, [1943 m.] rugpjūčio 1 d.

Vanduk! Tavo liepos 21 d. atviruką gavau, vadinasi, vienas laiškas pakeliui pradingo (praeitos savaitės). Praėjusį ketvirtadienį gavau ir siuntinį [1], – taigi visi siuntiniai yra čia – viskas gerai. Geroji Vanduk! Aš labai džiaugiuosi kiekvienu daiktu siuntinyje, – žinau, su kokiais jausmais Tu viską paruošei. Kartu esu liūdnas: žinau, kad kiekvienas maisto gabaliukas atitrauktas nuo Tavo ir Dalios burnos. Tu neturėtum man tiek daug siųsti, – pasilik daugiau sau, – aš išsiversiu! Geroji Vanduk! Aš gavau malonų laišką nuo Valiukėno [2] (irgi liepos 21 d.). Taigi, anksčiau ar vėliau ateis emigracija. Velniai griebtų! Jeigu Vokietijoje teks pasilikti, man reikia iš universiteto, o dar geriau iš Švietimo ministerijos gauti patvirtinimą, kad dirbu universitete. Be tokio pažymėjimo kokia nors darbo birža gali nugarsti mane į bet kurią fabriką, kur aš su savo sveikata neilgai ištersiu. Praeitais metais pateikiau keletą temų, – aš nežinau, kokią tu pasirinkai. Tad pažymoje temos taip pat turėtų būti tiksliai nurodytos. Drezdene būtų geriau gyventi, nei Berlyne. Tiktai mano nervai taip pašliję, kad aš dabar esu nedarbingas, – kaip aš dirbsiu universitetinį darbą? Bet šis pažymėjimas man būtinais reikalingas. Pas mus labai karšta, ypač mūsų raštinėje, kur aš dirbu, bet jau beveik trys savaitės, kai mes nebeturime galimybės nueiti prie jūros, – mes ten buvome tik keturis kartus.

Geroji Vanduk! Atleisk man, kad Tu dėl manęs turi tiek daug rūpesčių, bet juk Tu gerai žinai, kad aš esu visai nekaltas, – kad mano areštas yra kaip čerpė, nukritusi nuo stogo ant galvos [3]. Pabučiuok mūsų brangiąją Dalią, pasveikink tėvą ir kaimynus. Gal anksčiau ar vėliau man pavyks geriau atsidedoti už Tavo rūpesčius. Lik sveika, mano geroji Vanduk! Pabučiuok Dalią!

Tavo Baliukas [1r] // [1v] //

KOMENTARAI

- [1] Vanda Sruogienė liepos mėn. 26 d. iš Kauno Baliui Sruogai išsiuntė 1 klg. siuntinį: „12. Lašinukai, dešra, pyragaitis, duona, papirosai“ („Sąrašas siuntinių, siųstų į Štuthofą“, žr. „Iš Vandos Sruogienės archyvo“, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1370, nr. 16, l. 1v).
- [2] Antanas Valiukėnas (1913–1946), žurnalistas, redaktorius, vertėjas, rezistentas, antinacinio pogrindžio dalyvis. Jis nuo 1940 m. rudens gyveno Berlyne, dalyvavo Lietuvos pasiuntinybės veikloje, buvo diplomato Kazio Škirpos, Lietuvos įgaliotojo ministro Vokietijoje, sekretorius. Antanas Valiukėnas rašė Baliui Sruogai į Štuthofą, rūpinosi jo likimu – Berlyne ieškojo kambario, kur Balys Sruoga, paleistas iš lagerio, galėtų apsigyventi: „Benachri[ch]tige mit Dankbarkeit Valiukėnas, dass ich sein Brief bekommen habe. Ihm schreiben kann ich nicht, weil in dem Falle mein Brief an Dir wegfallen sollte. Er hat mir in Berlin schon ein Zimmer angeboten, – das ist sehr viel“ [„Su dėkingumu pranešk Valiukėnui, kad aš gavau jo laišką. Rašyti jam aš negaliu, nes tokiu atveju negalėsiu parašyti Tau. Jis man jau pasiūlė kambarį Berlyne, – tai labai daug“] (Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, iš Stutthofo – į Vilnių, 1943-08-08, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1303, nr. 17, l. 1r). Antano Valiukėno laišakai Baliui Sruogai į Štuthofą neišliko. Apie juos žinome tik iš Balio Sruogos laiškų. Dalia Sruogaitė prisiminė Vandos Sruogienės pasakojimą, liudijantį Balio Sruogos ir Antano Valiukėno ryšį: „Nesu tikra, ar tada Berlyne, ar kiek anksčiau buvau įdavusi VLIK'o atstovui, entuziastingam ir šviesiam studentui Antanui Valiukėnui, kuriam nuoširdžiai rūpėjo Balio reikalai, lagaminą su drabužiais, baltiniais, kad Balys eventualiai išeidamas iš lagerio būtų jais aprūpintas. Deja, karui baigiantis ar jam pasibaigus, paaiškėjo, kad Valiukėnas tapo NKVD auka ir Balys negavo tų savo daiktų“ (Dalia Sruogaitė, *Atminties archeologija*, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 134).

[3] 46 Lietuvos inteligentai 1943-03-16 nacių okupacinės valdžios suimti be kaltės: „Jie buvo suimti be kaltinimo, be tardymo ir be teismo. [...] Tik vėliau visiems buvo paskelbtas standartinis kaltinimas, kurį pasirašė SS štandartenfiureris, Vokiečių saugumo policijos ir SD vadas Lietuvoje Karlas Jägeris: „[...] vadovavo lietuvių pasipriešinimo judėjimui ir ypač kurstė prieš reicho komisaro paskelbtą lietuvių tautos mobilizaciją. Saugumo policijai ir Rytų krašto SD viršininkui įsakius ir su tuo sutinkant aukštesniems SS ir policijos vadams, siunčiamas į Vokietijos reicho koncentracijos stovyklą““ (Arūnas Bubnys, „Lietuvių kelias į Štuthofą“, in: Pragaro vartai – Štuthofas, sudarė Alisa Rupšienė, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, p. 13–14).

Balys Sruoga liudijo, kaip lietuvių inteligentus „aprašė“ Štuthofio lagerio Politinio skyriaus darbininkai: „Politinis skyrius atėjo su keturiom rašomom mašinėlėm. Nešė jas keturi kaliniai, paskui kuriuos sekė du uniformuoti SS vyru.

– Na, *bracia litwini*, – atseit, sveiki, broliai lietuviai, kaip sekasi, – draugiškai nusišypsojo vienas iš tų su mašinėle, – mes jūsų jau laukėme...

Pasiuto! Ir šitie jau laukė! Kada gi jie vaišinti pradės?

Kokie išdidūs jie, kokie galingi! Rašomą mašinėlę neša! Bene jie ir bus mūsų tardytojai ir teisėjai?

Šaukia mus po vieną. Tiesiai reikia atsistot, pasitempus. Rankas nuleist ir į šlaunis įremt, maždaug, kad iš žmogaus virdulys pasidarytų. Atsakinėti reikia greitai ir garsiai, kad ir kurčias girdėtų. Kiekvieno vardas, pavardė. Šeimyniški dalykėliai. Adresas, kuriuo būtų galima duoti žinią, kai lagery nusibaigsi...

– Už ką suimti?

– Nežinome, – kiekvienas atsakom it susitarę.

Taip ir įrašo į popierius: nežinia už ką suimti, – vis tiek!

Duoda mum po numerį, – čia, sako, bus dabar jūsų pasas, nepameskite. Galva galima pamesti, bet numeris – ne: daug svarbiau... Numeriai išėjo: dvidešimt vienas tūkstantis trys šimtai ir dar tenai dešimtukai. Ant popierėlio su numeriu parašyta: *schutzhaft-politisch*.

– *Ar ilgam mus čia patupdysite?*

– *Do końca wojny*, – atseit, iki karo pabaigos, – *schutzhaft-politisch*, czerwony winkel, raudonas trikampis – visi iki karo pabaigos.

– O kas tai yra: *schutzhaft-politisch*?

– Tai yra politinis apsaugos areštas. Į lagerį pasodino jus apsaugai. Jūs esate tokie nusikaltėliai, kad laisvėje jūsų elgesiu pasipiktinusi visuomenė gali jus suplėšyti. Valdžia, susirūpinusi jūsų geroje, ir pasodino jus į lagerį – nuo visuomenės pasipiktinimo vaisių apsaugoti...

– O gal visuomenei nuo mūsų apsaugoti? Kad mes negalėtumėm daugiau prieš valdžią nusidėti?

– Ne, ne. Šitokiem dalykam mes turime kitą paragrafą, *Verbeugungshaft* – išpėjamasai areštas, kad daugiau nenusikalstų. Šitokie pas mus vaikšto su žaliu trikampiu. Tai vis kriminalistai. Nuo jų mes ir saugome visuomenę. O politinius – saugome nuo visuomenės...

– Sakyk tu man, koks rūpestingumas!

– O ką manai? Trečiajame reiche turi būti tvarka... *Marsz do laźni*, – atseit, marširuokite į pirtį. Tuo ir baigėsi politinio skyriaus politika su mumis.

Na, su politiniu skyriumi, atrodo, sugyvensime: nesimuša...“ (Balys Sruoga, „Pajūrio kurortas“, in: Balys Sruoga, *Dievų miškas: Memuarai*, (ser. Lietuvių literatūros lobynas. XX amžius, Nr. 3), redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 40–41).

„Jam [Politinio skyriaus vadovui SS vyresniajam feldfebeliui Lüdtkai] atrodė, kad visi, kuriuos gestapas siunčia į lagerį, yra nusikaltėliai, yra aršiausi Vokietijos priešai“ (Balys Sruoga, „Politinis skyrius“, in: *Ibid.*, p. 43).